

VITAIRATOK A MŰVELŐDÉSRŐL

Harangi László

A HOLLAND KULTURÁLIS MODELL

MŰVELŐDÉSKUTATÓ INTÉZET Budapest, 1990

Az 1989. december 13-20. közötti taulmányutat az OKKFT Ts-4 Koordináló Tanácsa finanszírozta

Felelős szerkesztő: Hidy Péter

Felelős kiadó: Vitányi Iván, az OKK főigazgatója

Készült 1990 áprilisában, Kiadta a Magyar Művelődéskutató Intézet, 2 kiadásban, Budapest, 26 oldal (kiadvány)

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
A holland kulturális modell történelmi, társadalmi származtatása	1
A társadalom és kultúra viszonya az elmúlt másfél évtizedben	2
A szociális, kulturális szolgáltatások piacának modellje	2
A kulturális modell néhány sajátossága	3
Privatizáció, liberalizáció, szponzorálás	4
Szemelvények a kulturális modell működéséről	5
Az oktatási modell néhány sajátossága	6
A holland kulturális modell és rendszerváltás a kultúrában Magyarországon	7
A holland Népjóléti, Egészségügyi és Kulturális Minisztérium által átadott kiadványok és egyéb forrásanyagok	8
Témaspecialisták "A holland kulturálismodell" további kutatásához	9

A holland kulturális modell történelmi, társadalmi származtatása

Hollandia egy kicsi, sűrűn lakott és magasan fejlett ország az Északi-tenger partján a Rajna, Maas és Scheldt folyók torkolatánál. Lakosságának száma 14 millió, területe 41500 négyzetkilométer, amiből 7600 négyzetkilométer víz. A munkaerő létszáma 5,5 millió, ebből 67% dolgozik a szolgáltatási szektorban, 28% az iparban és 5% a mezőgazdaságban és a halászatban. Az ipar, amely napjainkban meghatározó tényező az országban, valójában csak a második világháború után fejlődött ki. Az ország területének több mint a fele a tengerszint alatt fekszik, amelyet gátak védenek a tengertől, és zsiliprendszerek biztosítják a talaj szárazon tartását.

A víznek a holland történelem során mindig nagy jelentősége volt. A XVII. században a holland kereskedők a világ minden részén támaszpontokat létesítettek, ahonnan – Kelet Indiától Új Amsterdamiig, a mai New-Yorkig – értékes áruk érkeztek az országba. A hajózás, a kereskedelem, a Rotterdamban keresztül lebonyolódó áruforgalom ma is meghatározó tényező az ország gazdasági életében. A holland nép állandó vetélkedésben áll a tengerrel, és szívós munkával nagy kiterjedésű területeket hódított el tőle az elmúlt évszázadokban. Időnként azonban a tenger kerekedik felül, és ilyenkor mérhetetlen katasztrófák következnek be.

Az első lépés az önálló államiság elnyerése érdekében 1568-ban történt, amikor a holland tartományok felkelést indítottak II. Fülöp spanyol uralkodó ellen, és 1569-ben a hét északi provinciában Orániai Vilmos megalakítja Európa első polgári köztársaságát, míg végül is az 1648-as vesztfáliai béke független köztársaságnak ismerte el Németalföldet. A holland nép történelmének "aranykora" volt ez, amelyben virágzott a tudomány, a kultúra és a művészet, különösen a festészet.

A következő évszázadokban, ha ez a ragyogás némiképpen el is halványult, az ország egyenletesen, szervesen fejlődött, gyarapodott különösebb megrázkódtatások nélkül. Az első világháború idején az ország meg tudta őrizni függetlenségét, nem kis nehézségek nélkül. Ugyanez már a II. világháborúban nem sikerült, mert 1940-ben Németország lerohanta Hollandiát. A gyarmatbirodalom 1945-ig állt fenn, akkor azonban minden külső tartomány függetlenné vált. A ország elkötelezett híve az enyhülésnek, állhatatos védelmezője az emberi jogoknak, elítélője mindenfajta diszkriminációnak.

A társadalmi és politikai élet intézményes tagoltságára az ún. "pillérezáció" a jellemző. Ez a jelenség a XIX. század második felében fejlődött ki, amikor a katolikus lakosság nagyobb teret vívott ki magának a szellemi és politikai életben. A "pillérezáció" lényege az, hogy a katolikusok, protestánsok, a munkásmozgalom hívei és a humanisták egymástól meglehetősen különállóan felfelé menő intézményeket, szervezeteket, kvázi "oszlopokat" alkotnak, és ezeken nyugszik az állam. Ugyanakkor tanúi lehetünk egy "depillérezációnak" is különösen a fiatalság körében, amikor ezek a különbözőségek, elszigetelődések csökkennek, eltűnnek. Ebben nagy szerepe van a mindent eluraló tömegmédiának, az internetnek is.

A társadalom és kultúra viszonya az elmúlt másfél évtizedben

Az elmúlt másfél évtized közegészségügyi, lakásügyi, szabadidős és egyéb társadalomgazdaságtani mutatói azt bizonyítják, hogy Hollandiában az életszínvonal 1974-től 1980-ig emelkedett, azután visszaesett, majd 1983-ban ismét javulás következett, és 1986-ban a fejlődési folyamat elérte, majd meghaladta az 1980-as szintet. Az életszínvonal hullámlása azonban nem egyenlő mértékben érvényesült a népesség egészére nézve. Az életkor szerinti középréteg, a 30-tól 44-ig terjedő korosztály helyzete ugyanis mindvégig javult, míg a 75 évnél idősebbek életszínvonala 1977-től állandóan romlott és csak 1986 óta mutat némi javulást. Ami a társadalmi egyenlőtlenségeket illeti, 1983 óta a szélsőséges csoportok közötti különbségek csökkentek (ha az összevetésből kizárjuk a 65 év feletti népességet).

A 70-es évek közepén a társadalmi egyenlőtlenségek független változói az életkor, a családi jövedelem, a családi állapot, a nemi státusz és a munkaerőpiachoz való viszony voltak. Napjainkban ez annyiban változott, hogy az utolsó három tényező veszített jelentőségéből és az életszínvonal minőségében meghatározóbbá vált a családi jövedelem és az életkor. Az alacsony életszínvonal az idősekre, az alkalmazásban nem lévőkre, az átlagosnál rosszabb egészségi állapotúakra koncentrálódik, és viszonylag rosszabb helyzetben vannak a városlakók. Mindazonáltal a holland népesség egészségi állapota jó, a halandóság csökken.

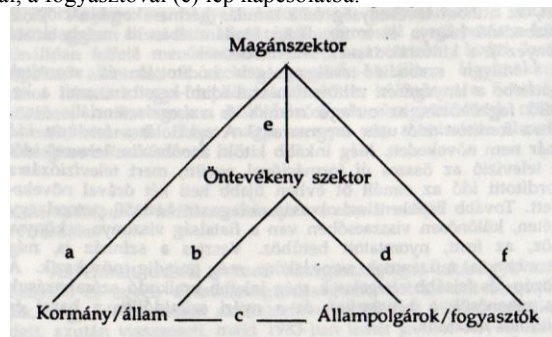
Az szabadidő a szóbanforgó időszak alatt nem növekedett, különösen nagy teher nehezedik a 30-50 éves korosztályra, mint legproduktívabb munkaerőre. A "derékhadra" jellemző a divergens erő kifejtés, amely a munkaerőpiachoz való aktív részvétel, az otthoni tevékenység és a tanulás hármass kombinációja. A szabadidő hiánya és a fáradtság Hollandiában is meghatározó tényezője a kulturálódásnak, művelődésnek.

Milyen szabadidő tevékenységek hódítottak és szorultak háttérbe a lényegében változatlan szabadidő keretben, amit a kereső foglalkozás, az otthoni munka és az egzisztenciális tanulásra fordított idő után megmaradt? A sportolásra fordított idő már nem növekedett. Még inkább kitölti azonban a "leisure" időt a televízió az összes új formációval együtt, mert televíziózásra, internetre fordított idő az elmúlt öt évben újabb heti két órával növekedett. Tovább csökkent az olvasás, átlagosan heti 50 perccel egy héten, különösen visszaesően van a fiatalság viszonya a könyvhöz, az írott, nyomtatott betűhöz. Vesztes a színház is, míg azonban a múzeumok vonzásköre még mindig növekszik. A közép- és felsőbb rétegeknek még inkább uralkodó szórakozásuk és pihenésük a hétvégeken és a nyári szünidőben a hazai és külföldi utazások.

Az új munkahelyek kétharmadát a fiatalok számára alakították ki az újabb időkben. Részben ennek és részben a demográfiai hullámvölgynek tudható be, hogy a munkanélküli fiatalok száma fokozatosan csökken. A legnagyobb gondot a tartósan munkanélküliek okozzák, akik a munkanélkülieknek mintegy felét alkotják. Többségükben olyan középkorú szakképzetlen munkások, akik iskolázatlanságuknál, képzetlenségüknél fogva nem képesek lépést tartani a megnövekedett követelményekkel. 1987-ben a munkanélküliek száma 450 000 ezer volt az országban, amelyből 72 500 volt a bevándorolt, főképpen török, marokkói és surinami vendégmunkás.

A szociális, kulturális szolgáltatások piacának modellje

Az alábbi diagram azt ábrázolja, hol és kik állítják elő a szociális, kulturális árukat és szolgáltatásokat Hollandiában, és milyen lehetséges irányai lehetnek a változásoknak. A szociális, kulturális szolgáltatások fogalma ez esetben tágabban értelmezendő, amely az egészségügyi ellátást, a lakásépítést, a szociális biztonságot is magába foglalja, nem csak az oktatást, a kulturális szolgáltatásokat és a szociális gondozást. Ebben az összefüggésrendszerben kulcsfontosságú tényező a kormányzati-állami faktor, illetve azok a változások, amikor a kormányzati faktor változik át magánfaktorrá (a), öntevékeny faktorrá (b), illetve az egyes állampolgárral, a fogyasztóval (c) lép kapcsolatba.

A mindennapi szóhasználatban az (a) esetében privatizációról, a (b) esetében funkcionális decentralizációról, a (c) esetében az áruk és szolgáltatások informalizációjáról beszélhetünk. A többi összefüggéseket sem hagyhatjuk ki a számításból (d,e,f), mivel ezek is inspiratív és innovatív változásokat hordozhatnak magukban.

A kormányznak, az államnak sokféle eszköz áll rendelkezésére, hogy az ellátási és igény folyama tokra hatást gyakoroljon. Az alábbi táblázat az állami intervenció különböző típusait ábrázolja, ugyancsak a szociális, kulturális szféra tágabban értelmezett területein.

A kormányzati intervenciók példatára

Intervenció eszközök

	árak	minőség	volumen	elosztás
termelés	épületanyag- termelés	a pedagógusképzés követelményei	rádió-tévé-engedély szabályozás	iskolák regionális elosztása
	közlekedés támogatás	pedagógus tanuló arány* normatívák	kisegítő iskolai oktatás	bibliobuszok elosztása
fogyasztás	tandíjak, lakbér- kedvezmény	autó vezetési jogosítvány követelmények	jogosultak körének korlátozása (pl.idősek)	lakótelepek elosztása

Az árszabályozás olyan intézkedéseket foglal magába, mint a támogatáspolitikát, fogyasztói hozzájárulás és költségvetés-biztosítás. A minőségi követelmények a produktumok és szolgáltatások általában szabályozott minőségére, értékére vonatkoznak, tekintet nélkül az előállító-szolgáltató szervezet tulajdoni jellegére. A volumenelvárások mennyiséggel kapcsolatos követelmények, amelyek a lehetőségek objektív méreteire (épületek) és a használók számára, körére vonatkoznak. Az elosztás az állami eszközök földrajzi és szociális érdekeltiségű elosztását jelenti. Tehát a kultúra legszélesebben értelmezett.

A kulturális modell néhány sajátossága

A holland kulturális modell egyik lényeges sajátossága, hogy vegyes jellegű, a szociális-kulturális szektorban a szolgáltatásokat hagyományosan és az élő gyakorlatban is az állami szervezetek, a privátszféra és a harmadik szektor, a non-profit szervezetek nyújtják. Ezek a területek azonban meglehetősen egybeesnek, nincs köztük éles határvonal, különösen a fogyasztó, az állampolgár szemszögéből nézve. Amikor a néző a televíziót nézi vagy a rádiót hallgatja, internettel tölti idejét, az esetek túlnyomó többségében állami eszközöket használ. Amikor azonban ugyanerről a témáról újságot vagy magazint olvas, a magánszektor felé fordul, hacsak nem közkönyvtárban konzultál, ahol ismételt az állami, municipális intézményrendszer szolgáltatásait veszi igénybe. Ha a sportellátást is a kulturális modell részének tekintjük, márpedig a holland felfogás szerint a sport, a testnevelés is a kultúra fogalomkörébe tartozik, hasonló kettősséggel, illetve vegyes jelleggel találkozunk, ugyanazon szolgáltatásfajtaival kapcsolatosan is. Előfordul ugyanis, hogy amíg az egyik versenyző egy városban egy verseny alkalmával az ottani városi sportlétesítmény adottságait élvezi, addig ellenfele egy non-profit szervezet, vagy egy egyesület, illetve egy kereskedelmi alapon működő sportcsarnokban végezte edzéseit. A testkultúra a kultúra integráns része!

Másik meghatározó jegye a holland kulturális modellnek, hogy az állam védi az értékeket a minőséget a piac káros hatásaitól, annak ellenére, hogy a kulturális mechanizmus piaci rendszerben működik és a termelésben és elosztásban az érték-törvény szigorú szabályai érvényesülnek. Az ennek érdekében alkalmazott állami intervenció legfontosabb eszköze a kulturális értékek alkotásának és elosztásának támogatása, tekintet nélkül arra, hogy melyik szféráról van szó. Ebben az évben azaz 1990-ben a holland kormány költségvetése 174 milliárd gulden volt, amelyből a szűken értelmezett kulturális terület 2 milliárd, több mint 1 százalékkal részesült. 1988-ban a kulturális szféra nettó állami támogatása a következőképpen oszlott meg:

A kulturális szféra nettó állami támogatása 1988-ban

Ágazatok	Millió gulden	Az Összesből %-ban állami	városi	megyei
kultúrára és szocio- kulturális tevékenységre ebből:	3366	45	49	6
könyvtárakra	626	62	34	4
művészeti nevelésre	93	6	88	7
amatőr művészetekre	47	19	72	9
előadóművészetekre	285	53	36	11
kulturális létesítményekre	137	8	92	-
alkotóművészetekre	66	59	37	4
múzeumokra	286	43	52	4
műemlékvédelemre	355	62	30	7
természetvédelemre	302	91	1	8

Az anyagi támogatás mértéke függ az ország teherbíróképességétől, a nemzeti jövedelem mértékétől, a politikai, gazdaságpolitikai környezettől. Nagy eltérések azonban rövid távon nem figyelhetők meg, noha hosszabb távon – az elindult privatizációval, decentralizációval és a liberalizációval összhangban – csökken az állami támogatás mértéke és növekszik a fogyasztói, állampolgári hozzájárulás.

A harmadik attribútum amely a holland modellre jellemző – és ebben az amerikai modellre emlékeztet – az "Árts Council", a Művészeti Tanács jelleg. Az országban a tágran értelmezett kulturális, oktatási, szociokulturális szféra felett a felügyeletet a Népjóléti, Egészségügyi és Kulturális Minisztérium, valamint az Oktatási Minisztérium gyakorolja, azonban szakmailag nem mondanak ítéletet a tárcákhoz tartozó elvi, politikai kérdésekben, hanem ezeket a minisztériumok mellett működő állandó vagy időszakos tanácsok, bizottságok, alapítványok, alapok gyakorolják.

A bizottságok feladata, hogy kidolgozzák az ágazati prioritásokat, döntsenek a rendelkezésre álló anyagi alapok szétosztásáról, és esetenként szakmai konzultációs lehetőséget teremtsenek az intézmények számára.

Minden művészeti ágazatban többféle bizottság, alapítvány működik. Tagjait részben a minisztériumok, részben a szakterület szakmai szervezetei delegálják, de a minisztérium által delegált tagok csak megfigyelőként vehetnek részt a munkában. A bizottságok az alkotást, terjesztést egyaránt támogatják. 1955-ben alakult meg a Művészeti Tanács (Árts Council), amely a művészeket tömöríti a legkülönbözőbb területről. A tanács – többek között – évenként határozza meg, hogy mely társulatok, milyen mértékben részesüljenek támogatásban, illetve, hogy hó! kell továbbfolytatni vagy visszavonni a támogatást. A tanács tekinti át a színházi kísérleteket, amelyek hároméves időtartamúak, és művészi teljesítményüktől függ az addig kapott összegek megtartása, illetőleg átcsoportosítása.

Privatizáció, liberalizációt, szponzorálás

Az a feltételezés, hogy az állampolgárok személyiségének fejlődése továbbra is relevánsan a kormányzati támogatásoktól függjön, egyre csökkenő politikai támogatásban részesül Hollandiában, amióta nyilvánvalóvá vált, hogy a szocio-kulturális szolgáltatások állami támogatásának növelése nem fokozható. Gazdaságstatisztikai adatokkal igazolható, hogy 1985 óta az állam kulturális költségvetése nem emelkedett. A kulturális szolgáltatások anyagi kondíciójának biztosítására különböző megoldások lehetségesek, amelyeknek egy igen fontos változata a privatizáció politikájának a meghirdetése és alkalmazása. Privatizáción ez esetben azt értjük, hogy a szolgáltatások irányítása, finanszírozása az állami szektorból áthelyeződik a kereskedelmi, illetve a non-profit, öntevékeny szervezeti szférába. A privatizáció célja tehát, hogy az alacsonyabb szintű állami részvétel s anyagi támogatás ellenére is a szociokulturális, oktatási szolgáltatás színvonala stabilizálódjék, sőt emelkedjék.

"Az állam visszaszorításával „nagyobb teret a magánszektornak" jelszó három egymástól különböző folyamatot jelent: (a) liberalizációt /bizonyos szolgáltatások engedélyezését a magánszektor számára/; (b) szociális, kulturális intézmények, alintézmények irányításának, finanszírozásának átadását a magánszektorra; (c) létesítmények szponzorálását /un. állami intézmények kereskedelmi szervezetekkel való támogatása/. Más megközelítésben a privatizációnak két formája lehetséges: (I) az állami felelősségvállalás csökkenésével megnövekszik a magánszektor hatóköre; (II) a kormányzati szervek /központi, municipiális/ feladata és ellenőrző tevékenysége áttevődik a támogatott öntevékeny (néven civil) szektorba.

Pregnáns példát a liberalizációra a médiában találunk. Eredetileg Hollandiában csak országos és regionális hírközlő szervek működtek, amelyet non-profit szervezetek üzemeltettek. A liberalizáció első megjelenése az volt, amikor a helyi kábeltélevíziós hálózatok igazgatói /köztük a kereskedelmi társaságok igazgatói is/ engedélyt kaptak arra, hogy kereskedelmi úrrálomásokon keresztül is adásokat sugározzanak előfizetőiknek. Röviddel ezután a Média Törvény értelmében nagyszámú kereskedelmi tévészolgáltatás kezdte meg működését, nevezetesen az előfizetéses televízió s a kábeltévéújságok. Ujabb fejleménye a tömegmédiák privatizációjának s liberalizációjának, hogy magánkézbe került a hírközlő rendszer technikai oldala.

A hagyományosan értelmezett kulturális ellátás területén is folynak a tervezések a közfelöltség privát szektorba való átadására. Példa erre Almelo város hatósága, amely azt tervezi, hogy a városi színház üzemeltetését átadja egy kereskedelmi vállalatnak. Az elgondolás nagy érdeklődést keltett, és egyesek ezt kulturális vandalizmusnak minősítették. A nagyvárosok azonban már rendelkeznek kereskedelmi üzemeltetésű színházakkal, hangversenytermekkel, amelyek gyakran igen jelentős kulturális események színhelyei, például a Carré Színház és a Concert-gebouw intézményei Amszterdamban.

Az állami támogatás megszüntetésének, a privatizációs politika bevezetésének tipikus példája a Vizuális Művészetek Pénzügyi Támogatási Alapjának (BKR) fokozatos megszüntetése. A BKR magyar megfelelője a Képzőművészeti Alap. Noha a BKR sohasem tekintette magát bizonyos művészcsoporthoz segélyalapjának, megszüntetése mégis azt jelentette, hogy azok a szakemberek, művészek, akik tovább akarták folytatni hivatásukat, rákényszerültek arra, hogy mint önálló vállalkozók kialakítsák klientúrájukat.

A szponzorálás egy kereskedelmi vállalat és egy non-profit szervezet közötti olyan kapcsolat, amely által a kereskedelmi vállalat anyagi támogatást, szolgáltatást nyújt a non-profit szervezet számára, és ez pénzügyi értelemben is lemérhető. A szponzorálásban fontos momentum, hogy ezáltal a szponzoráló szervezet nagyobb nyilvánosságot kap, amelyet a támogatott intézmény, annak rendezvényei, kiállításai gerjesztenek. A szponzorálás fontos bevételi forrása a kulturális intézményeknek. Megkülönböztethetünk "kereskedelmi szponzorálást", amikor a támogató vállalat célja, hogy nevét és termékeit hirdesse és "korporációs szponzorálást", amikor a kereskedelmi szervezet csak a közvélemény jóindulatát akarja megnyerni.

A kulturális szférában, Hollandiában a szponzorálás gyakorlatát a következő példákkal lehetne illusztrálni:

- 1./ Kulturális intézmények építéséhez, felújításához adott vállalati segítség. Például: a hágai Dr. Anton Philip koncertterem felépítése; az amszterdami Concertgebouw koncertközpont felújításához nyújtott anyagi hozzájárulások;
- 2./Kiemelkedőbb művészeti eseményekhez, akciókhoz adott hozzájárulások (például: Holland Fesztivál, országos kiállítások, koncertsorozatok);
3. képzőművészek, írók számára meghirdetett alkotó díjak;
- 4./ Múzeumi beszerzésekhez nyújtott támogatás, vásárlások művészektől, vállalati kiállítások, tárlatok számára;
- 5./ Látogatóknak, "használóknak" nyújtott támogatás. Például: egy-egy éves múzeumi katon költségeinek megtérítése.

E patronáló, mecénási tevékenység a részleges privatizáció egyik fajtája, amely a történelem során is mindig létezett, de napjainkban, amikor a működési költségek növekednek, ez egyre nagyobb jelentőségű lesz.

Szemelvények a kulturális modell működéséből

A szociális, kulturális szolgáltatások és tevékenységek, – mint arra már korábban rámutattunk – rendkívül heterogének, amelyet bonyolultabbá tesz az a tény, hogy a szociokulturális szféra fogalmkörébe a média eszközök még inkább beletartoznak, mint nálunk Magyarországon. Ennek tudatában a kultúra ügyeiért, a szociokulturális tevékenységért, a sport, üdülés, pihenés helyzetéért nem létezik, mert nem is létezhet egy koherens közhatalmi intervenció és felelősség Hollandiában. Eltérően az oktatásügytől, egészségügytől és a lakáshelyzettől, itt nincsenek speciális minőségi követelmények, elvárások, amelyeket az ellátó és szolgáltató szervezeteknek teljesíteniük kell. Az állam csak korlátozott mértékben képes ellenőrizni a folyamatokat a minőség, az ár, valamint a produktumok mennyiségét és elosztását illetően, legfőképpen az alkalmazott anyagi támogatás mennyiségétől, időbeni és térbeni elosztásától függően.

A *médiákat* Hollandiában a Média Törvény szabályozza, amely 1988-ban lépett érvénybe. A törvény biztosítja a véleményközlés szabadságát, az információkhoz való hozzáférhetőség akadálytalan lehetőségét, a pluralizmus érvényesítését mind a rádió, mind a televízió és a sajtó munkájában. Másfelől a törvény azt is kimondja, hogy védeni és támogatni kell a holland kultúra értékeit és segíteni kell azok rádió és televízióval való terjesztését, garantálja a közönség igényeinek, preferenciájának tiszteletben tartását.

Az elektronikus hírközlő szervek szakmai központja a Média Hatóság, amely biztosítja az állami előírások betartását, elosztja az időt és a sugárzási kereteket a nemzeti, regionális és a helyi rádió és televízió egyesületek között. A tömegkommunikációs szolgáltatások legfelsőbb konzultatív társadalmi testülete a Média Tanács, amely a Kulturális Minisztérium mellett működik, illetve a miniszteriális irányítás tanácsadó szerve média ügyekben, és fontos szerepe van a médiákkal kapcsolatos törvényhozási folyamatokban.

Hollandiában a rádió és televízió mint olyan, nem állami, hanem társadalmi tevékenység: a műsorgyártás és szolgáltatás az úgynevezett műsorszóró egyesületek kezében van, illetve felerészben azt egy programalapítvány végzi. Ez utóbbi a NOS Program Alapítvány. A NOS tulajdonképpen a műsorszóró egyesületek "ernyőszerkezete" és ellátja azokat a feladatokat, amelyeket csak közös alapon, nagyobb anyagi és szakmai ráfordításokkal lehet megvalósítani (például hírközlés, sport-közvetítések stb.). Programjainak 20%-a kulturális jellegű. A műsorszóró egyesületek önálló jogi személyek, létező tagsággal rendelkeznek, és egy bizonyos társadalmi, kulturális, ideológiai irányzatot képviselnek. A főbb rádió-tévé egyesületek 1988-ban:

<u>Egyesületek</u>	<u>taglétszám</u>
Veronica	877 000
Avro	806 705
Tros	701 243
Kro	641 422
Ncrv	532 296
Vara	518 665
Eo	329 254
Vpro	328 500

A Média Törvény értelmében az egyesületek kategorizálva vannak taglétszám szerint, úgymint A-B-C egyesületek, és a taglétszám szerint részesülnek a műsoridőből, amelyet a Média Hatóság állapít meg.

Az alapítványi és az egyesületi műsorszolgáltatás számára a technikai feltételeket a Holland Rádió és Televízió Műsorgyártó Vállalata (rövidítve a NOB) biztosítja kereskedelmi alapon. A vállalat a stúdiókon, technikai berendezéseken kívül rendelkezik hang- és képarchívumokkal, és hozzátartoznak a rádió és televízió zenekarai és énekkarai. A kulturális, nemzeti értékeket felmutató műsorokat a Holland Kulturális Rádió és Televízió Műsorokat Támogató Alap támogatja.

Hollandiában három televízióműsor van, 150 órás időtartalommal. A csatornákon, meghatározott rend szerint, a különböző műsorszóró egyesületek osztoznak. Az első csatorna például a négy vallási és ideológiai irányzatú egyesületé, nevezetesen a Kro-é (katolikus), az NCRV-é (református), az Eo-é (evangélikus) és a Vara-é (szocialista). A harmadik csatorna a NOS-és a kisebb egyesületeké. Ugyanilyen elv szerint működnek a helyi és a regionális televízió-és rádiószolgáltatások.

A műsorszórás finanszírozása a rádió-és televízió- előfizetési díjakból történik, valamint a hirdetésekéből. Ezt az összeget a Kulturális Minisztériumon keresztül a Média Hatóság kapja meg és osztja szét a kiadott időkeretek szerint a különböző műsorszóró-egyesületek között. A nagyobb egyesületek a programismertető eladásából és a tagdíjakból külön bevétellel is rendelkeznek.

Míg a holland tömegkommunikáció mély demokratizmusával és intézményesített pluralizmusával érdemel figyelmet, addig a *múzeumok és általában a kulturális örökség ápolása*, az iránta tanúsított nagy állami felelősség és az emberek mindennapi életében elfoglalt megkülönböztetett helye miatt vált ki külön érdeklődést. A múzeumok sűrűségét, számát felszereltségét tekintve Hollandia az elsők között van a világon, ha nem az első. Ennek nem csak az igen gazdag kulturális örökség a magyarázata, hanem az ország általános kulturáltságának és műveltségének magas szintje, amelybe a múzeumi kultúra is szervesen beletartozik. Az ország több mint 600 múzeumának közel 20 millió látogatója volt 1987-ben, és a múzeumok azon kivételes kulturális intézmények közé tartoznak, amelynek vonzereje – az életmódban bekövetkezett változások ellenére is – nem csökken, hanem állandóan emelkedik.

A 70-es évek második felétől kezdődően azonban bizonyos változások tapasztalhatók a kormányzat múzeumpolitikájában. Noha a Kulturális Minisztérium, illetve az állam továbbra is megőrizte felelősségét a múzeumügy iránt szerte az országban, nem tekinti egyetlen tényezőnek magát a múzeumpolitika irányításában. Jelenleg az a helyzet, hogy az állam a múzeumi területről is mindinkább visszahúzódik, és a közvetlen felügyeletet csupán az országos múzeumok felett tartja fenn, de ott is egyre lazábbak a kapcsolatok.

A 90-es évek múzeumpolitikájának új fejleménye lesz a múzeumok további kommercializálódása –, amelyet a kormányzat is többször hangoztatott – összhangban a véges és nem kimeríthetetlen állami forrásokkal. Ez olyan önffinanszírozó lehetőségeket rejt magában, mint a szponzorálások kiszélesítése, a bevételek növelése múzeumi elárúsító helyekkel, attraktív kávézókkal, falatozókkal, a public relation kibővítésével. Ez új szemléletet kíván, mind a múzeumokban, mind azon kívül és előtérbe lép a múzeummanagement gyakorlat bevezetése a hagyományos kutató, feldolgozó és pedagógiai munka mellett. Általában megnövekszik majd a múzeumok kapcsolata a külvilággal, a közönséggel, a szponzorokkal és egymással.

Hollandia azonban nemcsak a múzeumok országa, hanem a *zenei élet* is igen fejlett, mind minőségében, mind mennyiségében. Azok számára, akik a klasszikus zene iránt különösen érdeklődnek, Hollandia a klasszikus zenekarok országa.

A hagyományos zenei élet az országban a nagy profesz-szionális zenei intézményekre épül. Hollandiában 12 nagy szimfonikus zenekar van, többségük teljes mértékben államilag támogatott. Ezek közül három, a világ élvonalbeli zenekari közé tartozik (az Amszterdami Concertgebouw, valamint a hágai és rotterdami filharmonikusok zenekara). Négy zenekar dolgozik a rádió és televízió számára, amelyeknek kiadásai a két intézmény költségvetésében szerepelnek. Az állam által finanszírozott zenekarok közül hatnak a székhelye egy-egy nagyobb vidéki városban van azzal a kötelezettséggel, hogy gondoskodniuk kell a régió legmagasabb szintű koncertellátásról. A zeneművészek közéleti és művészeti presztízse nagy, közvetlenül vagy képviselői szerveiken keresztül a művészetpolitikába is van beleszólásuk.

Viszonylag elhanyagolt területe volt a holland zenei életnek a zeneszerzők támogatása, akik az elmúlt évtizedekben úgy érezték, hogy a színpadi előadóművészekhez képest nem kapják meg a jelentőségükhöz méltó anyagi elismerést. Ezért alakult meg 1982-ben a Kreatív Zenei Alap, amelynek célja, hogy Ösztöndíjakkal, pályázatokkal segítse a zeneszerzőket. Napjainkban a zeneszerzők többsége az Alap megbízásából komponál műveket. A szervezet költségvetését a Kulturális Minisztérium biztosítja olyan mértékben, hogy ezzel a komponisták anyagi honorálása megoldottnak mondható.

A nagy zenei intézményeken kívül a zenei élet Hollandiában nagymértékben diverzifikált, számos kiségyüttes, csoport létezik a tánc és zene különböző műfajaiban. Az állam egy szelektív kultúrpolitikával válaszol ezekre a kihívásokra, hogy megfelelő támogatásban részesítse, többek között, a kamarazenét, az elektronikus zenét, a dzsesszt, a popzenét, a kompozíciós táncot etc. A szükséges anyagi eszközök egy részét egyes nagy zenekarok átszervezéséből, összevonásából származó, tehát az ágazaton belüli megtakarításokból fedezték.

A zenekari tevékenység mellett az előadóművészetek másik műfajában a *színpadi művészetekben*, szintén újszerű és élénk aktivitás folyik az országban.

Hollandiában nagy számú, bár létszámában nem nagy hivatásos színházi társulat működik, amelyek évente mintegy 4500 előadást tartanak. A társulatoknak három fajtáját lehet megkülönböztetni:

(a) Repertoár társulatok, amelyek feladata a klasszikus törzsanyag és a modem művek bemutatása.

(b) Kísérleti társulatok, amelyek új formákkal kísérleteznek és ehhez állami támogatásban részesülnek, rendszerint két évig. Jelentős részük szociálisan elkötelezett kiségyüttes, akik főképpen iskolákat, öregek otthonait és szakszervezeteket keresnek fel. Mások politikai irányultságúak, és olyan témákkal foglalkoznak, mint a nőkérdés, szexualitás, családi problémák, művelődés.

(c) Ad hoc jellegű kereskedelmi társulások, amelyek kizárólagosan tömegszórakoztató célzatúak és az adott vállalkozás után feloszlanak.

Sajnos nincs lehetőségünk arra, hogy töredékes, mozaikszerű áttekintésünket tovább folytassuk, és foglalkozzunk a fiiművészet, képzőművészet, az irodalom és könyvkiadás működési mechanizmusával, a kulturális termékek alkotásának, terjesztésének, szerkezetének problémáival ezeken a területeken. Erre remélhetőleg lesz még módunk a későbbiekben.

Az oktatási modell néhány sajátossága

Az államnak az oktatásban betöltött szerepét az Alkotmány 23. cikke szabályozza, amelynek értelmében az állam garantálja az oktatás szabadságát figyelembe véve az olyan követelményeket, mint a pedagógusok képzettsége és felkészültsége. Hollandiában bárki és bármilyen szervezet alapíthat iskolát, és így vannak középiskolák, amelyeket az állam, illetve a városi hatóságok tartanak fenn és magániskolák, amelyek valamilyen öntevékeny szervezethez tartoznak.

A tanulók iskolatípus szerinti megoszlását a következő táblázat mutatja (1985-ös adatok) százalékos megoszlásban.

elemi iskolák	32	35	29	5	100
speciális iskolák	28	34	21	17	100
általános középiskolák	28	37	27	8	100
alsófokú szakiskolák	10	32	23	35	100
középfokú szakiskolák	13	29	20	38	100
felső szakiskola egyetem	16	16	11	57	100
	79	8	13	-	100

Az állam a magániskolákat is támogatásban részesíti, de a színvonalbeli követelményeken kívül nem szól bele az iskolák életébe, így a magániskolák szabadon választhatják meg tankönyveiket, nevezik ki a tanszemélyzetet, és veszik fel a tanulókat. Az állami és magániskolák ugyanazon normatívák szerint részesülnek állami támogatásban. A kulturális modellen

belül az oktatás területén az öntevékeny kezdeményezés nagyon erős. Az egyetemek kivételével az állami iskolák a városi hatóságokhoz tartoznak, míg az Öntevékeny szervezeti és non-profit szervezeti iskolák többsége a katolikus és református egyházak kezében vannak. 1984-ben 6843 iskolaszék (társadalmi vezetőtestület) működött.

Az 1986-1987-es évben még 55 iskola tartozott a központi kormányzathoz, azonban ezek 1995-ig átkerülnek a helyi hatóságokhoz, a funkcionális decentralizáció értelmében. Ehhez hasonló nagyobb méretű, alacsonyabb szintű hatóságokhoz történő iskolaátadás azonban nem általános gyakorlat a holland oktatási mechanizmusban. Sokkal inkább érvényes a dereguláció és az iskolai autonómia kiterjesztése. Ennek lényege, hogy az iskolai társadalmi vezetőtestületek nagyobb jogokat kapnak az iskolai önrányításban (például költségvetés felhasználása stb.). A középiskolákban rövidesen bevezetésre kerül egy egységes tananyag, hogy ezzel biztosítva legyen az egységesen kötelező tudásanyag elsajátítása.

Míg a középiskolákban az iskolai reform bevezetésére csak a későbbiekben kerül sor, addig radikális változások várhatók a felsőfokú szakképzésben és az egyetemi oktatásban. A racionalizálás az egyetemeken magába foglalja egyes tanszékek megszüntetését, illetve szorosabb együttműködését. A felsőfokú szakoktatásban a tanszékek összevonása várható. Míg azonban a középiskolákban az alaptananyag bevezetésével lesznek bizonyos kötöttségek, addig az egyetemek és főiskolák a tanfolyamtervezésben teljes autonómiát élveznek. Új jelenség, hogy a középiskolák, de még inkább az egyetemek tevékenységében egyre nagyobb szerepet kapnak az üzleti szempontok, a piacutatás, a public relation kapcsolatok.

Egyre nagyobb iramban növekszik az oktatás és az ipar kapcsolata. Az iskolák falai mind jobban megnyílnak az üzemek felé, különösen a középfokú szakiskolák és a felsőfokú szakoktatás. Az iparnak ez a növekvő befolyása az oktatásra különösen megfigyelhető az egyetem utáni szakképzésben, a munkaközpontú felnőttképzésben és a szponzorok által való eszközellátásban, amely eddig elsődlegesen állami feladat volt. A privátszféra a szakképzésben jelentősen megnövekedett. Hollandiában az ipar legkevesebb 3,5 milliárd guldent fordít szakképzésre évente, összevetve az egyetemek 1985-ös költségvetésével, amely kétmilliárd gulden volt. A szerződéses oktatás szerepe csökken, vagyis az olyan képzés, amikor állami intézmények teljesítik a képzési feladatokat más – többnyire állami – szerv megbízásából.

1985-ben 2 millió ember vett részt a felnőttoktatásban Hollandiában, különösen a 16-24 éves korúak aránya növekedett meg. Ami a tanfolyamok témáját illeti, megnövekedett a műszaki, gazdasági, üzleti tanfolyamok száma, míg a nem szakmai képzés volumene nem növekedett ilyen mértékben. A felnőttoktatásnak igen nagy szerepe van Hollandiában a munkanélküliek képzésében, átképzésében. A szakmai irányú felnőttképzést az állam nagy mértékben támogatja és a tanulók tanulmányi segélyekben, ösztöndíjakban részesülnek.

Míg egészében az alap- és középfokú oktatásban a tanulói létszám csökken, addig az úgynevezett speciális iskolákban a létszám növekszik. A holland állam nagy felelősséget érez a nehezen nevelhető, szociálisan és fizikálisan hátrányos helyzetű gyerekek nevelésére, mind alsó, mind középfokon. Ez nagymértékben megnöveli a kiadásokat, mert a speciális iskolák háromszor annyiba kerülnek, mint a szokványos iskolák. Mindez a holland állam és gondolkodás mélyes humanizmusát tükrözi.

A holland kulturális modell és rendszerváltás a kulturális szférában Magyarországon

Magyarországon nemcsak politikai, társadalmi, gazdasági, hanem kulturális rendszerváltás is szükséges. A cél az, hogy az eddigi centralisztikus, pártállam által vezérelt kultúraalkotást és terjesztést felváltsa egy demokratikus, pluralisztikus kulturális szisztéma. Ehhez feltétlenül szükséges megismerni a legfejlettebb országok kulturális modelljeinek tapasztalatait.

Kulturális modellen a kulturális folyamatok rendszerét értjük a kultúraalkotástól a terjesztésen át a befogadásig, amely magába foglalja mind a kormányzati, mind a társadalmi és a privátszférát. Intézményi vonatkozásban kiterjed a közoktatásra, kulturális életre, a közművelődésre és a tömegközlelési eszközökre, valamint az intézményes és nem intézményes szabadidő tevékenységekre.

A probléma körvonalai a következők:

- a főbb szolgáltatási területek strukturális áttekintése,
- kulturális és művelődéspolitikák, ágazatpolitikák,
- az állam, az öntevékeny szervezetek, a privát szektor szerepe,
- privatizáció, liberalizáció, dereguláció, centralizáció,
- a participáció formái,
- kormányzati szervek, megyék, helyi önkormányzatok szerepe,
- az alkotás szabadsága, támogatása,
- a finanszírozás kérdései.

Az európai országok közül különösen a holland modell tanulmányozása látszik célszerűnek, különös tekintettel az ország gazdasági, társadalmi, kulturális fejlettségére, az ország több évszázados demokratikus hagyományaira. Hollandia mellett szól az az érv is, hogy hasonlóan kicsi ország, mint Magyarország, és a két államot összefűzik a több mint háromszáz éves kulturális, történelmi kapcsolatok.

1989 decemberében tanulmányutat tettünk Hollandiában azzal a céllal, hogy előzetes ismereteket szerezzünk a kapcsolatfelvétel lehetőségeiről, és előkészítsünk egy hosszabb lejáratú tartósabb együttműködést a holland illetékes szervekkel a holland kulturális modell alaposabb megismerése érdekében. Utunk során a legnagyobb segítőkészséget és megértést tapasztaltuk, mind a Népjelölti, Egészségügyi és Kulturális Minisztériumban, mind a Leideni Állami Egyetem Felnőttoktatási és Információs Tanszékén. Ezúton szeretnénk most köszönetet mondani ezért *Dr. Vladimír Bina* úrnak, a Kulturális Minisztérium osztályvezetőjének, *Wim Knulst* úrnak, a Szociális és Kulturális Tervezési Iroda osztályvezetőjének, *Dr. Katus József* úrnak és *Dr. Barry Hake* úrnak, a Leideni Egyetem Felnőttoktatási és Információs Tanszéke docenseinek.

Tapasztalataink alapján úgy látjuk, hogy megvan a lehetősége annak, hogy kapcsolatainkat a témában kibővítsük és elmélyítsük. Ennek érdekében javasoljuk a feladat intézményesítését, feladattervének elkészítését. Megítélésünk szerint együttműködésünk modellértékű lehet más bilaterális kapcsolatok számára, és elsősegítheti nemcsak a magyar kulturális modell megalkotását, hanem általában az európai gondolat erősítését.

Források

Social and Cultural Report, 1984. The Netherlands. (Szociális és Kulturális jelentés, 1984, Hollandia.) Social and Cultural Planning Office, 1984. Rijswijk. p. 431.

Social and Cultural Report, 1988. The Netherlands. (Szociális és Kulturális jelentés, 1988, Hollandia.) Social and Cultural Planning Office. 1988. Rijswijk. 428. p.

The Netherlands in brief. (Hollandia röviden.) Foreign Information Service. Ministry of Foreign Affairs. The Hague. 1987. p.

Dr. Katus József: Öntevékeny szervezetek és önkéntesek szerepe a hollandiai művelődésben. Leiden - Budapest. Népművelési Intézet. 1986. p. 28.

Museums and Museum Policy. (Múzeumok és múzeumpolitika.) Ministry of Welfare, Health and Culture Affairs. Fact Sheet. 1988. p. 4.

Archeology. (Archeológia) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1985. p. 4.

Music and Dance. (Zene és tánc) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1987. p. 4.

Broadcasting. (Műsorszórás) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1988. p. 4.

The protection of monuments and historic buildings. (Műemlékvédelem) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1986. p. 4.

The press. (A sajtó) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1985. p. 4.

Public records (Levéltárak) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1988. p. 4.

Amateurs and the arts in the Netherlands. (Az amatőrök és a művészetek Hollandiában) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Fact Sheet. 1989. p. 4.

1990 Statistical Data. (1990 Statisztikai adatok) Ministry of Welfare Health and Cultural Affairs. 1989. (Leporelló) Music in the Netherlands. (Zene Hollandiában) Ministry of Cultural Affairs. Department of International Relations. 1989. p. 42.

Dutch Arts. (Holland művészetek) Ministry of Cultural Affairs. Department of International Relations. 1985. p. 38.

Visual Arts. (Vizuális művészetek) Ministry of Cultural Affairs. Department of International Relations. 1989. p. 46.

Design (Formatervezés) Ministry of Cultural Affairs. Department of International Relations. 1989. p. 34.

Literature. (Irodalom) Ministry of Cultural Affairs. International Relations. 1989. p. 46.

Dutch Heights. Art and Culture in the Netherlands. (Holland magasságok. Művészetek és kultúra Hollandiában) 1989. No. 3. Henk Fiegeen, Dr. Rick Huese, co. Dutch Ministry for Cultural Affairs & Ministry of Foreign Affairs.

Museum and public. (Múzeumok és közönség) Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs. Rijswijk. 1989. p. 80. Museumvisie, (A Holland Múzeumi Szövetség folyóirata) 1989. augusztus, p. 32.

Folk high schools and residential adult education centres in the Netherlands. (Népfőiskolák és bentlakásos felnőttoktatási központok Hollandiában) Volkshoescholen én Vormingscentra. 1989. p. 8.

K. Alders & H. Visser: The squeezing of the Dutch universities. (Présben a holland egyetemek) Higher Education Review. 1984. nr. 2. p. 35-49.

Louis Emmerij: Policy Issues: (4) The Distribution of Education. /Politikai kérdések: (4) (Az oktatás elosztása/ in: Overdevelop-ment; a series of public lectures. The Hague, Institute of Social Studies. 1979. p. 146-159.

An Intriguing Janus-heads: the two faces of the new governmental strategy for higher education in the Netherlands. (Az intrikus Janus-arc: a kormányzat új felsőoktatás-politikájának kettős arca) in: European Journal of Education. 1988. nr. 1-2. p. 65-76.

Cooperation, Competition and Corporatism. The emergence of a new pattern of relations between education, industry and State in the Netherlands. (Kooperáció, verseny és korporáció. Az oktatás, az állam és az ipar közötti kapcsolatok új szisztémájának megszületése Hollandiában) in: Organisation for Strategic Labour Market Research, by JJ. van Hoof & A.M.L. van Wieringen. 1986. p. 151-187.

W. Th. J.G. Höében & M.P.C. Werf: Education priorities and effective schools. (Oktatási prioritások, hatékony iskolák) Institute of Educational Research, University of Groningen. p. 202.

Témaspecialistlik "A holland kulturális modell" további kutatásához:

DT. Vladimir Bina Onderzoekscoördinator
Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs
Sir W. Churchilllaan 368. Postbus 5406 2280 HK Rijswijk
The Netherlands

Wim Knuist
Wetenschappelijk hoofmedewerker
cultuur, média, vrije tijd
Social and Cultural Planning Office
Postbus 37 2280 AA Rijsvwijk ZH J.C. van Markenlaan 3, Rijswijk
The Netherlands

Dr. J. Katus
Senior Lecturer
State University of Leiden
Department of Adult Education and Information
Wassenaarseweg 52.
2333 AK Leiden,
The Netherlands

Dr. B. Hake
Senior Lecturer
State University of Leiden
Department of Adult Education and Information
Wassenaarseweg 52.
2333 AK Leiden
The Netherlands